

УДК 338.439.02:631.57

Т. В. Стройко, канд. екон. наук, доцент,
Миколаївський державний аграрний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В АГРОПРОДОВОЛЬЧІЙ СФЕРІ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто основні теоретико-методологічні аспекти розвитку інфраструктурного менеджменту агропродовольчої сфери. Визначено основні складові та елементи інфраструктури агропродовольчої сфери та їх вплив на формування сучасного інфраструктурного менеджменту.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інфраструктура, менеджмент, агропродовольча сфера, інституціональна інфраструктура, конкурентоспроможність, економічне зростання

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены основные теоретико-методологические аспекты развития инфраструктурного менеджмента агропродовольственной сферы. Выделены основные составляющие и элементы инфраструктуры агропродовольственной сферы и их влияние на формирование современного инфраструктурного менеджмента.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инфраструктура, менеджмент, агропродовольственная сфера, институциональная инфраструктура, конкурентоспособность, экономический рост.

RESUME. The article describes the main theoretical and methodological aspects of the infrastructure management agrofood sector. The major components and infrastructure elements highlights of agrofood sector and their impact on the formation of the modern infrastructure management.

KEYWORDS: infrastructure, management, agrofood sector, the institutional infrastructure, competitiveness, economic growth.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Однією з нагальних проблем сучасної інфраструктури є створення наукової школи інфраструктурного менеджменту, за допомогою якої можна створити методологічну базу для розвитку наукових засад діяльності інфраструктурних галузей економіки.

Удосконалення системи управління в інфраструктурних галузях стимулює зростання показників економічного росту, конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості, що знаходяться в синергетичній залежності з моральним і фізичним станом інфраструктури та її активів. Особливо важливим завданням науки є пізнання специфічних особливостей інфраструктури, що дозволить розробляти економічну інфраструктурну політику в розрізі галузей та видів інфраструктури та відповідний механізм управління нею.

Аналіз останніх публікацій, на які посилається автор. Важливий внесок у дослідження теоретико-методологічних проблем становлення, розвитку та управління інфраструктурними галузями внесли українські та зарубіжні вчені: А. Кочетов [3], Е. Крилатих [2], А. Кузнецова [1], С. Носова [5], П. Саблук [4], І. Д. Харитонов [3] та ін.

Формулювання мети (постановка завдання). Основним завданням нашого дослідження стало обґрунтування базових теоретико-методологічних аспектів розвитку інфраструктурного менеджменту в агропродовольчій сфері.

Виклад результатів дослідження. Інфраструктурний менеджмент відображає особливості та принципи класифікації інфраструктур; будується на основі інформаційної бази та управлінського економічного аналізу, а також методики програмно-цільового управління.

А. І. Кузнецова стверджує, що управління інфраструктурою будується на принципах управління можливостями. Їх можна виявити на основі цільових програм, що розробляються на базі загальної теорії моделювання національної інфраструктури, цілей держави, напрямів національного та галузевого розвитку [1, с. 104].

Підвищення інтересу до проблем інфраструктури пояснюється, на наш погляд, трьома основними причинами:

- в сучасному економічному середовищі інфраструктура стає невід’ємною складовою відтворювального процесу, поглинаючи значну частину капітальних вкладень та трудових ресурсів;

- поглиблення міжнародного розподілу праці та посилення інтеграційних процесів у світовому господарстві підвищує навантаження на галузі економіки, що покликані обслуговувати громадське виробництво;

- у теоретичному аспекті інфраструктура є поки що малодослідженою сферою економіки.

- Незважаючи на посилення уваги до проблем інфраструктури, її понятійний апарат залишається розпливчатим, серед учених немає єдності поглядів на місце і роль інфраструктури в системі громадського відтворення, групування її галузей, до кінця

не уточнені межі між інфраструктурою і основним виробництвом, між різними її групами, слабо досліджені також проблеми вдосконалення економічного механізму господарювання та управління в цій важливій сфері.

Інфраструктура галузевого спрямування, зокрема агропродовольчої сфери, має свої особливості, які будуть мати прямий вплив на формування системи ефективного менеджменту в інфраструктурних галузях. Вони зумовлені, насамперед багатofункціональністю агропромислового виробництва — це і забезпечення продовольчої безпеки країни, підвищення ефективності та конкурентоспроможності галузі, гармонійний розвиток сільських територій, екологічнобезпечне виробництво продукції.

На відміну від основного виробництва, інфраструктура має свої специфічні риси:

- вона виникає і складається не автономно, а під впливом основного виробництва і є його продуктом (а не додатком);

- вивільнює основні галузі від виконання операцій з обслуговування виробництва і таким чином створює їм умови для концентрації зусиль на основній діяльності;

- інфраструктурні підрозділи самостійно не створюють кінцеву продукцію агропродовольчої сфери, але шляхом обслуговування основного виробництва мають вагомий вплив на кінцеві результати;

- як обов'язковий елемент виробничого процесу інфраструктура не лише впливає на обсяги виробництва, а й прямо формує вартісні показники (рівень собівартості, прибуток);

- розвиток інфраструктурних підрозділів обмежений спроможністю галузі, що вони обслуговують, не залежно від рівня прибутковості отриманого самими інфраструктурними формуваннями;

- визначальним фактором розвитку інфраструктури агропродовольчої сфери є рівень платоспроможності та ступінь самозабезпечення сервісними послугами сільськогосподарських формувань та підприємств харчової промисловості.

Формування інфраструктури є об'єктивно необхідною передумовою стабілізації та подальшого розвитку агропродовольчої сфери. Підтверджують це і дослідження видатних учених-аграріїв. Зокрема, Е. Крилатих зазначає, що будь яка складна система (саме такою є агропродовольча сфера) може бути ефективною при збалансованому, пропорційному розвитку її підсистем, що виконують життєво необхідні функції. При значному відставанні розвитку хоча б однієї з своїх частин, система в цілому втрачає стійкість, динамізм та результативність [2, с. 162].

Дослідження різноманітних тлумачень сутності «інфраструктури» доводить, що поступово складається більш-менш єдина точка зору на основні підходи до поняття «інфраструктура», під яким тепер, як правило, мають на увазі умови ефективного розвитку не лише матеріального виробництва, але і інших сфер громадського життя. Спочатку було звернено увагу на той факт, що багато елементів інфраструктури: транспорт, дороги, лінії енергопостачання, виконують певні соціальні функції. Коли ж значно виросла матеріально-технічна база освіти, культури, охорони здоров'я, побуту і т. д., тобто всього того, що, не маючи безпосереднього зв'язку з матеріальним виробництвом, націлено на створення сприятливих умов для вирішення завдань усебічного і гармонійного розвитку особистості, було визнано необхідним виділити і спеціально досліджувати також і цю частину інфраструктури, яка дещо пізніше дістала назву соціальної [3]. Узагальнивши сучасний понятійний апарат нами запропоновано схематичне зображення генезису поняття «інфраструктура» від його базового тлумачення до сучасного визначення (рис. 1).

Рис. 1. Еволюційний генезис поняття «інфраструктура» (авторська розробка)

Відповідно, в сучасних умовах одним з основних суб'єктів управлінської діяльності в інфраструктурних галузях є держава. Зважаючи на значну вартість інфраструктурних проєктів, саме держава, зазвичай, виступає основним інвестором.

Що стосується інфраструктури агропродовольчої сфери, її можна визначити як сукупність галузей, що забезпечують єдність та ефективне функціонування аграрного виробництва, харчової промисловості та аграрного ринку, одночасно створюючи всі необхідні умови для проживання сільського населення та розвитку сільських територій.

Визначивши сутність інфраструктури агропродовольчої сфери важливо окреслити її основні складові та місце в системі агропродовольчих відносин, саме ці аспекти є базою для формування основних положень інфраструктурного менеджменту. В загальному розумінні інфраструктура є матеріальною умовою для розміщення і функціонування усього громадського виробництва та нормальної життєдіяльності населення. Хоча дане твердження не висвітлює всю багатогранність інфраструктури як сфери сучасної економіки. По-перше, з багатьох наведених нами визначень важко встановити, які саме галузі, єдині по своєму функціональному призначенню формують інфраструктуру агропродовольчої сфери; по-друге, віднесення до інфраструктури допоміжних та додаткових галузей виробництва утруднює розмежування основного виробництва та інфраструктури

Отже, при визначенні основних складових самої інфраструктури ми повинні виходити з певних принципів, сукупність яких дозволила б ту або іншу галузь, підгалузь громадського виробництва або навіть вид діяльності віднести до інфраструктури. Передусім йдеться про функціональне призначення інфраструктури в системі менеджменту. Далі ми повинні виходити з того, що перелік галузей та видів діяльності, а також об'єктів, що включаються до складу інфраструктури, характеризується певною гнучкістю. Тобто, межі інфраструктури залежать від рангу даних виробничих і соціальних проблем, чергових завдань, що висуваються в тому або іншому періоді, від масштабу вже створеного раніше потенціалу, комплексів.

Виходячи з трактувань поняття «інфраструктура» стане очевидним, що вона є матеріальними умовами для функціонування, або виробництва, або життя населення, або одночасно і того, і іншого. Тому при дослідженні інфраструктури видається правильнішим горизонтальний і вертикальний принципи підходу до її визначення. Горизонтальний підхід означатиме укрупнене угру-

пування галузей інфраструктури по сферах діяльності, де розкривається їх функціональне призначення: виробнича, ринкова, соціальна, інституціональна інфраструктури. Вертикальний підхід розкриває економічний зміст інфраструктури усередині певної сфери економіки на різних рівнях її функціонування. Наприклад, інфраструктура сфери матеріального виробництва, галузі виробництва, підприємства і т. д.

Отже, виникнення інфраструктури тісно пов'язане з матеріальним виробництвом, розвиток якого народжує нові види виробництва, обслуговуючих галузей, форм діяльності, що інтегруються з ним, а ріст продуктивності громадської праці у сфері матеріального виробництва вивільняє все більшу частину ресурсів суспільства для обслуговування населення. Таким чином, виникнення інфраструктури є результат розвитку продуктивних сил суспільства, а її зміст визначається внутрішньою економічною єдністю тих, що входять і її галузей і певним функціональним призначенням.

Галузі, що входять в інфраструктуру, беруть безпосередню або опосередковану участь і громадському відтворенні, виступають умовою створення валового внутрішнього продукту. У деяких її галузях триває процес матеріального виробництва, а жива праця, що витрачається тут, збільшує вартість валового внутрішнього продукту, хоча і не змінює матеріально-речову форму споживної вартості.

Крім того, інфраструктурний менеджмент також відображає особливості та принципи класифікації інфраструктури за різними ознаками. Зокрема, на думку російських дослідників С.С. Носової [5, с. 28] та А. І. Кузнецової [1, с. 105] по галузевій ознаці можна виділити виробничу (промислова, сільського господарства, транспорту, зв'язку, будівництва, матеріально-технічного забезпечення, торгівлі) та невиробничу (наукова, екологічна, інституціональна, побутова).

Узагальнення літературних джерел [1—5], присвячених проблемам інфраструктури дозволяє зробити висновок про те, що вона є сукупністю галузей і підгалузей народного господарства, а також виробництв і видів діяльності, що надають виробничі послуги матеріальному виробництву, забезпечують економічний оборот у народному господарстві, надають послуги та духовні блага для населення, створюють умови для охорони і відтворення природного довкілля. Для більш глибокого дослідження інфраструктури, характеристики її функцій виділимо чотири основні функціональні складові інфраструк-

тури агропродовольчої сфери та окреслимо взаємозв'язки між ними (рис. 2).

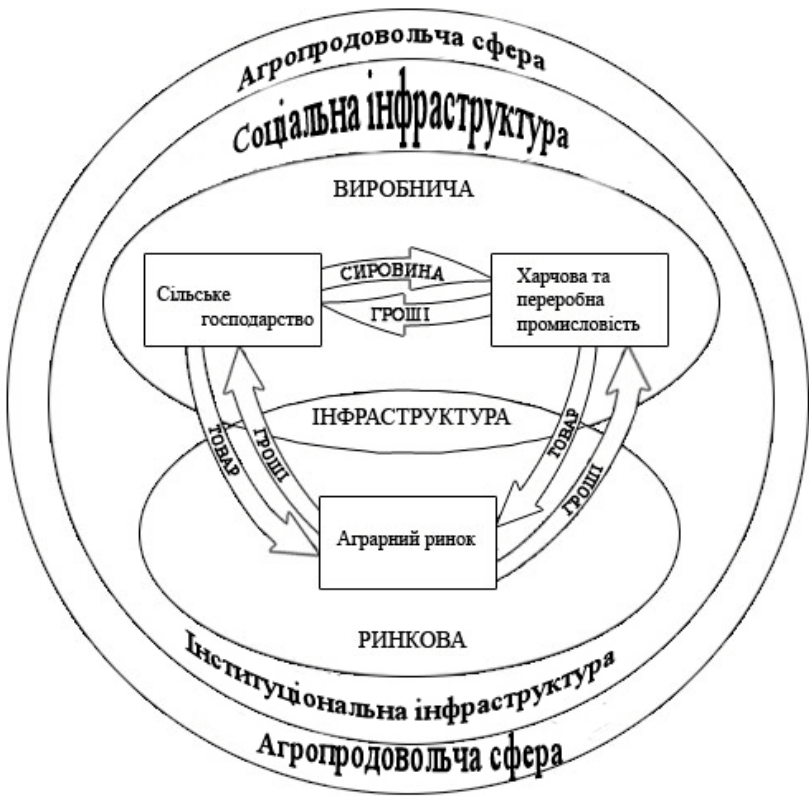

Рис. 2. Інфраструктура агропродовольчої сфери, її місце та складові (авторська розробка)

Виробнича інфраструктура — це сукупність галузей і підгалузей, виробництв і видів діяльності, основними функціями яких є виробничі послуги, а також забезпечення обороту в економіці. Говорячи про виробничу інфраструктуру, слід підкреслити, що вона створює необхідні загальні умови для розміщення і успішного функціонування виробництва.

Існують зовнішні і загальні умови виробництва, і між ними є певні відмінності. Зовнішні умови виробництва є сукупністю природно-кліматичних, географічних і інших умов, які мають головним чином непрямий вплив на розвиток виробництва. Міра їх впливу

залежить від рівня розвитку знарядь виробництва: чим вище рівень технічної озброєності праці, тим слабкіше вплив зовнішніх умов на розвиток матеріального виробництва, хоча остаточно вони не зникають ніколи. Загальні умови виробництва виникають як результат тривалого періоду розвитку продуктивних сил, а виникнувши, ускладнюють і удосконалюють відтворювальний процес.

Інфраструктура ринку — це система підприємств, організацій, закладів виробничої та невиробничої сфер, які покликані обслуговувати товаровиробників, створювати умови для своєчасного і безперервного нарощування обсягів пропозиції продукції на ринку. Вона представлена підприємствами й організаціями, які виконують такі функції: оптової торгівлі, транспортування, зберігання, комунікаційного зв'язку, стандартизації, сертифікації, цінового моніторингу, інформаційної служби [4].

Соціальна інфраструктура — це сукупність галузей і видів діяльності, функціональне призначення яких виражається у виробництві і реалізації послуг та духовних благ для населення.

Важливою складовою частиною інфраструктурного комплексу агропродовольчої сфери являється інституціональна інфраструктура, функціональне призначення та специфіка якої полягає в наданні суспільно корисних невиробничих послуг наукового, управлінського, природоохоронного характеру не лише на рівні галузі, а на рівні всього суспільства. По рівню виконуваних управлінських функцій у системі громадського відтворення вона виступає як інституціональна інфраструктура суспільства, регіону, галузі, виробництва і т. д. По суті, саме галузі інституціональної інфраструктури і формують базу для функціонування інфраструктурного менеджменту.

Інституціональна інфраструктура є складною системою різномірних, але тісно пов'язаних між собою елементів. Частина її установ безпосередньо управляє відтворювальним процесом, і в цьому сенсі вона є певним суб'єктом управління громадським виробництвом. Інша частина обслуговує сферу обігу (наприклад, установи фінансово-кредитної і банківської системи). Управлінські стосунки в обох підгрупах носять базисний характер, оскільки представляють із себе елементи виробничих стосунків, що складаються у сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання. Слід відмітити, що такий розподіл названої інфраструктури умовний, оскільки в кожній з підгруп є присутніми елементи інших. Вони проявляються передусім в управлінських стосунках, коли, скажімо, управлінським установам доводиться займатися питаннями виробництва і, навпаки, коли суб'єкт управління сферою матеріального виробництва проникає по тих або інших проблемах у сферу управління.

Область удосконалення управління інфраструктурою визначається в цілях встановлення балансу між її елементами, стану активів і виявлення потенціалу розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. Структурна перебудова економіки потребує випереджаючого розвитку інфраструктурних галузей. Відповідно концентрація уваги на активізацію діяльності інституціональної інфраструктури, особливо її інформаційної складової дозволить створити ефективну систему інфраструктурного менеджменту. Саме вона стане основою для підвищення інвестиційної привабливості інфраструктурних галузей як в загальнонаціональному, так і в галузевому аспекті.

Література

1. *Кузнецова А. И.* Инфраструктура: вопросы теории, методологии и прикладные аспекты современного инфраструктурного обустройства. Геоэкономический подход / А. Кузнецова // Изд. 2-е. — М.: КомКнига, 2010. — 456 с.
2. *Крылатых Э. Н.* Агропродовольственный сектор: многофункциональность, факторы развития, риски / Э. Н. Крылатых // Економіка АПК.— 2010. — № 2. — С. 162—164.
3. *Кочетов А. Н.* Современный взгляд на роль инфраструктуры в социальном развитии общества [Электронный ресурс] / А. Кочетов, Д. Харитонов // Режим доступа до ресурсу: http://www.seun.ru/oldsea/Win/Journal/j_2000_2r/Socio/kochet.htm
4. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П. Т. Саблука. — К.: ІАЕ, 2000. — 556 с.
5. *Носова С. С.* Инфраструктура в системе общественного воспроизводства / С. С. Носова. — М., 1982. — 254 с.

УДК 330.341.1:338.242(447)

Н. В. Терещенко, к. соц. н., доц.
кафедри політології та соціології
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Акцентується увага на: інноваційному розвитку; основних принципах державної інноваційної політики; єдності стратегічного та поточного державного регулювання; людині як об'єкті капітальних інвестицій; організації інноваційного наукового колективу;